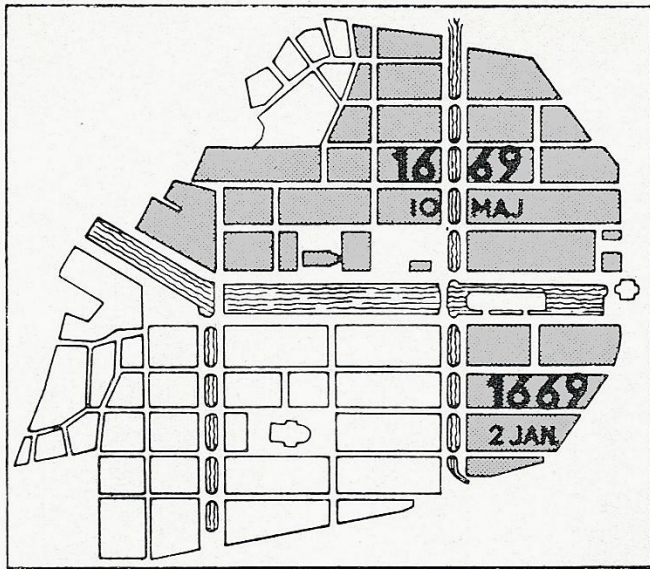

WÅD-ELDARNA

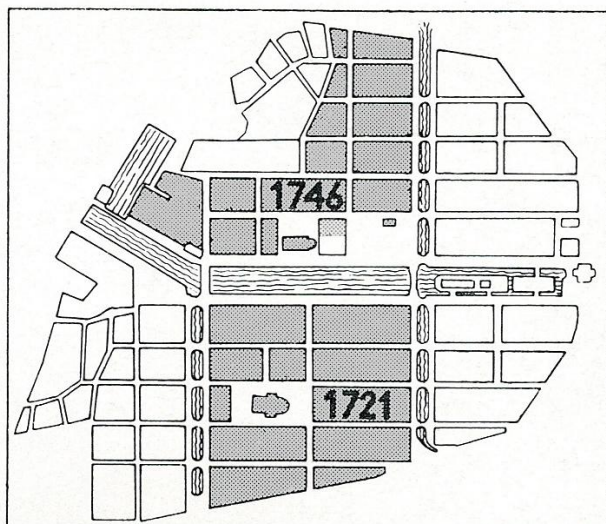
Få svenska samhällen har under gångna tider varit så svårt hemsökta av förödande eldsvådor som Göteborg. Staden var instängd inom vallgravar och bastioner och husen kom därför att ligga tätt sammantrytrade utmed smala gator och trånga gränder. Så gott som alla byggnader var uppförda av trä. Några brandgavlar fanns inte mellan tomterna och den tidens eldsläckningsredskap var mycket primitiva. När elden kom lös var det därför ofta svårt att hindra den att sprida sig till kringliggande byggnader och alltför ofta blev följden att hela kvarter och stadsdelar blev lågornas rov.

1600-talet: Den första stora eldsvåda som hemsökte staden, inträffade år 1669; den 2 januari, då elden härjade hela det område, som numera begränsas av Södra Hamngatan, Östra Hamngatan och Östra Larmgatan. Ett fyrtiotal fastigheter, varibland stadens förnämsta köpmanshus, lades i aska. Samma år den 10 maj blossade en ny eldsvåda upp. Elden fick denna gång betydligt större omfattning och härjade från klockan fyra på eftermiddagen till klockan sex på morgonen dagen därpå. Då låg bebyggelsen norr om Stora Hamnkanalen från Drottningporten till Stora Bommen i aska. Mer än halva staden var ödelagd. Kristine kyrka, Rådhuset och mynthuset hade härjats av elden. Med förstörelsen av mynthuset upphörde för alltid präglingsen av skiljemynt i Göteborg.

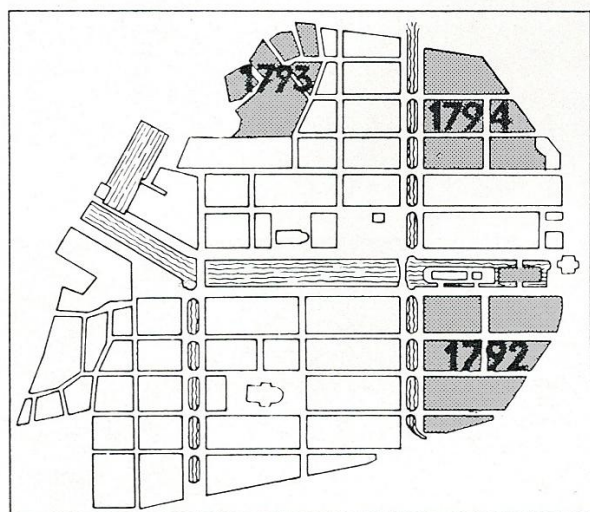

1669 2/1 60 hus i 3 kv.
1669 10/5 241 „ i 4—5 kv.

1700-talet: 1721, den 15 april, alltså jämnt ett sekel efter stadens grundläggning, hemsöktes området mellan Östra, Södra och Västra Hamngatorna. Domkyrkan och Gymnasiet jämte 200 andra byggnader lades i aska. 1746, den 13 och 14 januari, härjade elden ånyo i Nordstaden och för andra gången blev Kristine kyrka skövlad. Kommendantshuset och Högvakten jämte 196 privathus delade samma öde. Den avbrända stadsdelen byggdes dock snart åter upp, men man hade knappast hunnit hämta sig från eldsolyckan, förrän en ny brand utbröt inom samma område. Det var år 1758, i juni, och därvid härjades nästan hela stadsdelen omkring Kristine kyrka. Endast själva kyrkan, Rådhuset och några få andra byggnader räddades. 1792, den 2 mars avbrändes på 15 timmar stadsdelen mellan Östra Hamngatan och Vallgraven, varvid 110 byggnader gick upp i rök och 600 familjer blev husvilla. Året därpå 1793, den 10 april, ödelades nästan alla hus på Kvarnberget varvid 1400 människor blev hemlösa. 10 månader senare, 1794, den 3 februari, förstördes genom en eldsvåda 84 fastigheter i fjärde kvarteret öster om Östra Hamngatan och norr om nuvarande Postgatan.

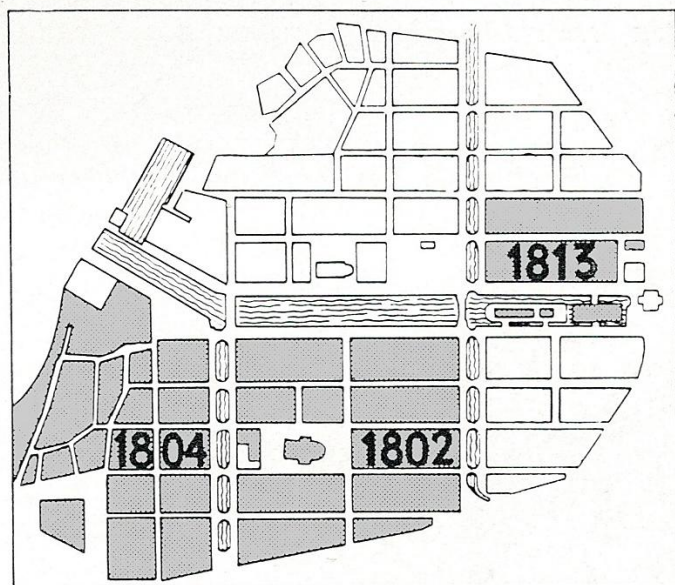

1721 213 hus i 2 kv.
 1746 196 „ i 5 kv.

1792 110 hus i 3 kv.
 1793 65 „ i 5 kv.
 1794 87 „ i 4 kv.

1800-talet: Därefter fick staden hela nio års andrum innan elden på nytt härjande drog ram över Göteborg. Den eldsvåda som bröt ut 1802, den 20 december, blev ett jättebål, som under två dygn flammade mellan Vallgraven och Östra, Södra och Västra Hamngatorna och lade bebyggelsen inom detta område i aska. Bland de värdefulla byggnader, som då skattade åt förgängelsen, märktes Domkyrkan och Frimurareordens hus. Två år därefter 1804, den 1 november, kom elden lös i ett hus vid hörnet av Kungs- och Magasingatorna och med otrolig fart spred den sig inom magasinen, som till stor del upptog detta område. Ned mot Västra Hamngatan böljade eldhavet och lågorna kastade sig också över till andra sidan av Magasinsgatan, där de fick riklig näring i rucklena utmed Stora Otterhällan. Inom åtta timmar var bebyggelsen mellan Otterhällan och Västra Hamngatan en enda ruinhög och 8000 av stadens fattigaste befolkning stod husvilla. Den sista jättebranden inträffade år 1813, den 10 september, då 96 hus i det kvarter, som begränsades av Postgatan, Östra Hamngatan och nuvarande Nils Ericsonsgatan lades i aska.

1802 180 hus i 2 kv.
 1804 218 „ i 1 kv.
 1813 100 „ i 4 kv.

Stora eldsvådor har drabbat staden även efter denna tid, men några egentliga katastrofer har det aldrig blivit tack vare ett lämpligare byggnadssätt och en effektivare brandkår. Före 1785 fanns ingen poliskår, men stadssoldater, stadsvakter och brandvakter svarade i stället för stadens säkerhet. Brandvakten hade till huvuduppgift att vaka över att ej rök, os, gnistor eller andra tecken till eldfara uppstod, men han skulle också hålla reda på att tomväktarna vid vissa klockslag ropade i brandlurarna:

*"Från eld och brand, från fiendens hand,
 Beware Gud vår stad och land"*

Versen avslutades med en uppgift om vad klockan var slagen. Eldsvåda tillkännagavs av den patrullerande brandvakten medelst en brandskramla. Grannar hade att varsko varandra med höga rop. I kyrktornen klämtade tomväktarna med stora klockan och från två kanoner på Stora Torget utanför Högvakten och två kanoner på bastionen vid Stora Bommen avlossades skott. Garnisonens trumslagare tågade genom gator och gränder trummande på sina larmtrummor.

Vid eldsvåda utövades högsta befälet av landshövdingen om han var *"frisker och i staden"*. Även en del andra befälspersoner måste infinna sig på brandplatsen såsom överkommendanten, platsmajoren, stadsingenjören och stadsfiskalen. Officerare och underofficerare hade att anmäla sig hos vederbörande befälhavare. De olika skråna hade sina bestämda samlingsplatser, varifrån mästare och gesäller under befäl av åldermannen begav sig till brandplatsen. Där ljud kommandorop, genom gatorna kördes skramlande vattenfat och sprängde rapporttryttare fram på frustande springare. Dånnet och sprakandet från brinnande byggnader blandades med skrik från invånare, som sökte rädda sig och sina ägodelar, och skrån från brandsläckningsmanskaper till ett förskräckligt oväsen, medan hus efter hus härjades av den framstormande elden. Hade elden väl fått fast rot i någon byggnad spred den sig vanligen ganska obehindrat, tills slumpen eller en nådig försyn behagade hejda den vid någon gata eller öppen plats. Och när det hela var över drog musikanter fram genom stadens gator spelande glada låtar. Men med glädjen bland dem, som lyckligt sluppit undan elden för den gången, blandades klagoljuden från andra, som genom eldsvådan blivit hemlösa och kanske utfattiga.

År 1803 fastställdes en byggnadsordning som innebar att man bara fick bygga stenhus inom vallgraven på grund av de återkommande stadsbränderna. I dessa två målningar kan vi se skillnaderna i bebyggelsen vid Lilla Torget. Den översta målningen över Stora hamnen från Lilla Torget målades av J.F. Weinberg 1793. Då är de flesta husen byggda i trä. Den andra målningen av Stora hamnen från Lilla Torget är utförd av J.F. Löwegren 1817 – efter de stora bränderna i början av 1800-talet. Nu ser vi enbart stenhus!

GM 12354

